

החוג להיסטוריה – מרב שניצר

מירב: "ואז בקשתי ספר מצוות קטן וספר מצוות גדול, כשאני בכלל התכוונתי להתייחס לטקס ולקרוא, ואז יצא ספר קטנטן שהוא ספר מצוות קטן וספר מצוות גדול, הוא גדול הוא פיזי"

אמנון: פיזית כבד גם אולי

מירב: ואז אני מבינה, והוא גם מאוד כבד, ואז אני מבינה מדוע היה צורך להפוך לקצר, עכשיו זה לא רק צורך, כדי שזה יהיה קל יותר לקרוא, אלא גם פיזי ניתן לשאת את ספר המצוות הקטן, ולכן דרך אגב, אם התייחסנו לספר שעובר בין הדורות, על ספר מצוות קטן יש הרבה יותר הערות שנכתבו על ידי לאורך הדורות.

אמנון: שלום לכולכם ולכולכן, אני ד"ר אמנון יובל, ואתם בפודקאסט "החוג להיסטוריה", הפודקאסט שבו אני מראיין בכל פעם היסטוריון או היסטוריונית על תחום המחקר וההוראה שלהם, וגם מברר איתם איך התחום הזה רלוונטי להווה שלנו. היום אני שמח לארח בפודקאסט את ד"ר מירב שניצר, ומירב תדבר על היסטוריה ותרבות חומרית. לפני זה אני אציג אותה בכמה מילים, מי היא בדיוק אז ד"ר מירב שניצר? היא היסטוריונית חברתית של ימי הביניים, שמתמקדת בשנים האחרונות במחקר של תרבות חומרית, כדי להעמיק את ההבנה של חברות היסטוריות. ב-2017 מירב פרסמה את הספר "אונס בין ההלכה למציאות- היחס לכפיית יחסי מין הנשים בקהילות יהודיות בצפון צרפת וגרמניה בימי הביניים". אז שלום מירב ותודה שהגעת לדבר איתנו, אז אנחנו מדברים על היסטוריה ותרבות חומרית, והשאלה הראשונה שאני רוצה לשאול אותך, היא מה זה בכלל תרבות חומרית?

מירב: תרבות חומרית היא בעצם גם החפצים עצמם. בניינים לצורך העניין, ומבחינת ההיסטוריון זה גם חפצים שמופיעים בתוך טקסטים, כל מה שבעצם מתייחס לחיי היומיום, לחפצים ששימשו בחיי היומיום, למבנים ששימשו בחיי היומיום, אז תחילת חומר גלם אנחנו מתייחסים גם לחפצים עצמם, אם הם נמצאים, וגם לחפצים, כפי שהם מופיעים בטקסטים שאנחנו קוראים בהם.

אמנון: כלומר בטקסט כתוב כשאת מגלה איזשהו אזכור של חפץ, יכול להיות חפץ גדול או קטן מחיי היומיום, מעניין אותך לדעת מה החפץ הזה, ולמה הוא שימש, לזה הכוונה נכון?

מירב: כן, מעניין אותי איך החפץ הזה יכול לספר, להוסיף מידע, להוסיף ערוץ מידע נוסף על החברה שאותה אני חוקרת.

אמנון: אוקי, וככה ברמה הכי כללית, אחר כך אולי תרדי באמת מן הסתם לדוגמאות, איך התמקדות בחפצים יכולה להעשיר את ההבנה שלנו, לגבי ההתנהגות של חברות או לגבי אינדיבידואלים.

מירב: במקרה הספציפי שאני חוקרת, אני חוקרת היסטוריה של ימי הביניים, ומתמקדת בקהילות היהודיות, וביחסים של הקהילות היהודיות עם החברה הסובבת אותנו, החברה הנוצרית במקרה הזה, מחקרים שנעשו בתחום הזה, שינו לחלוטין את הפרספקטיבה שלנו, ואת כל מה שאנחנו יודעים, על האופן ששתי החברות האלה באו, באיזה יחסים היו ביניהם, גם הביט חדש לגמרי, על

המקום של הנשים בקהילות היהודיות עצמם, יחסים בין נשים יהודיות, לנשים נוצריות, בתוך המרחב העירוני, ויש לזה משמעות מרחיקת לכת, יש לזה משמעות מרחיקת לכת.

אמנון: טוב אז אני מניח בהמשך הפודקאסט נשמע עוד על המשמעות הזאת, אבל בינתיים אני אשאל אותך, כן את מתייחסת לזה כאל תחום חדש בעצם, נכון? יחסית בהיסטוריה זה תחום לא קונבנציונלי, נקרא לו, כי צריך לומר שהיסטוריה כמו שהיא, קמה כדיסציפלינה ממוסדת במאה ה-19 היא מתמקדת בעיקר במסמכים שנמצאים בארכיון, ומשם ראינו את זה בפודקאסטים קודמים, לאט לאט התפתחו היסטוריות אחרות. אנחנו דיברנו בעבר על היסטוריה ואקולוגיה, דיברנו על היסטוריה בעל פה, והיום אנחנו, את בעצם מביאה פרספקטיבה שונה נוספת, שמעשירה לנו את ההבנה של החומריות, את רוצה אולי לתת איזושהי דוגמה, שככה תמחיש לנו איזושהי סיפור, שהיה שגור עד נקודה מסוימת, ובזכות המחקר בתרבות החומרית שלך כהיסטוריונית, ושל אחרים כהיסטוריונים, משתנה או הבנו אותו אחרת.

מירב: אז נכון זה באמת חדש, אם אומרים חדש, אז מדברים, אתה יודע שהגישושים הראשונים זה 20 השנים האחרונות, ובעשור האחרון יש פריחה באמת גדולה מאוד, הרבה מחקרים שאנחנו רואים. אני יכולה לספר את הסיפור האישי שלי, הזכרת את הספר בתחילת הדרך, הוא מבוסס על הדוקטורט שלי, הוא בדיוק המקום שבו למדו אותי, כל המחקר הזה נעשה על טקסטים.

אמנון: טקסטים כתובים, חשוב להגיד, כי היום טקסטים זה המון דברים.

מירב: כתובים, כן אנחנו מדברים על טקסטים כתובים, ואני בדיוק דוגמה לחוקרת, שהגיעה כדי לחקור טקסטים, ובאיזושהו שלב, כבר בשלב מחקר, אחרי הדוקטורט במחקר ההמשך שלי, התחלתי לחקור טקסטים, ולברר איך נשים נושא של מה הייתה דעתם של רבנים על האופן שבו צריכות נשים לענוד תכשיטים, בשבת אם בכלל, אז באתי לחקור טקסטים, אבל באיזושהו רגע התברר לי שיש פה סוגיה נוספת, זה התכשיטים עצמם עניינו אותי, לא הבנתי שלאן אני ממשיכה ללכת, עד שבסוף צללתי לתכשיטים, גיליתי תכשיט מאוד מיוחד, גיליתי משמעויות אחרות לגמרי של תכשיטים, מעמד הנשים, היחסים בין נשים לבין רבנים. במקרה של תכשיטים, נשים עשו הכול כדי ללכת למשל עם כל התכשיטים בשבת, גם עם זה נגד את ההלכה, ויש מקרה מרתק שבו גיליתי הפוך, שתכשיטים אפשרו לנשים, באמצעות תכשיט יצרו הלכה חדשה, שרבנים קיבלו אותה, שזה משהו שהוא גם לא סביר בתהליך קבלת החלטות, לגבי הלכה כזו או אחרת.

אמנון: והוא לא היה ידוע, גם זה מה שחשוב לנו פה נכון? האופן שבו נתפסה ההתנהגות בתוך הקהילה היהודית, הוא היה שונה לפני הגילוי הזה, כלומר הניחו שנגיד בשבת, את אומרת שנשים לא ענדו תכשיטים. כן משהו כזה.

מירב: ענדו תכשיטים צמודים לגוף, שלא ניתן להסיר אותם.

אמנון: זה מה שחשבו קודם.

מירב: כן זה עכשיו גם בטקסטים גם כתוב כבר, שנשים עושות בערך מה שהן מעוניינות, אבל במקרה של ככה, יש גם עוד נקודה לפתיחת השיחה שלנו, הטקסטים הרבה פעמים קיימים, והשאלות שאנחנו שואלים על תרבות חומרית, על הטקסטים, תרבות חומרית על הטקסטים, אלה שאלות חדשות, כי למשל טקסטים חטאים קיימים, אני יכולה אולי לספר את הסיפור הספציפי על המפתח שגיליתי, הטקסט היה כתוב הטקסט ההלכתי היה כתוב, רק לא חיפשו אותו קודם כדי לעשות בו, כי אני חיפשתי את הטקסט עכשיו, אז יש פה 2 היבטים, לקרוא על התנהגות של נשים

עם תכשיטים בשבת בטקסט, שאף אחד לא חיפש קודם, ויש פה את השלב הבא, שאני הלכתי לחפש את התכשיט עצמו.

אמנון: אוקי, אבל למה חיפשת את הטקסט שאף אחד לא חיפש קודם? מה היה עדיף?
מירב: כי רציתי לדעת איך התייחסו הרבנים לחריגות של נשים, לענידת תכשיטים לפי רצונם ואז אמנון: ובטקסט הזה מצאת התייחסות לאיזשהו מפתח,

מירב: שזה דווקא הפוך

אמנון: ואז חיפשת את המפתח

מירב: שזה כן שזה דווקא הפוך המפתח הזה. הוא סיפור הפוך, הוא סיפור של נשים שבעצם קובעות הלכה, ומה הסיפור של המפתח, אז יש פה גם את הסיפור של הטקסט, וגם את המפתח. הטקסט מספר על בעיה של גניבת חפצים מארגזים, שהיו במשמורת של אנשים. הרבה פעמים הנדוניה שלהם, הרכוש שלהם, היו בתוך הארגזים האלה. הם נהגו להסתובב עם המפתחות של אותם ארגזים על החגורה, וכך הסתובבו במהלך השבוע, אבל בשבת אי אפשר היה ללכת לבית הכנסת.

אמנון: מטעמי בטיחות הם עשו את זה, אני מבין.

מירב: כן, מכיוון שאלה בעצם ארגזים שאכלסו את כל הרכוש.

אמנון: אוקי.

מירב: הן היו אחראיות על הרכוש.

אמנון: והכספת במושגים שלהם.

מירב: הכספת, ולא רק לנשים, גם הייתה נדוניה, שזה בעצם שלהן, הרכוש שלהן, וזה קריטי במקרה של גירושים, או משהו קורה, זה נשאר להם. אז יש פה עניין של סטטוס, ויש פה גם עניין פיזי, של שמירה על הרכוש, מה שקורה זה בשבת, אי אפשר לצאת עם החגורה, עם המפתחות נשאר זה הושאר בבית.

אמנון: בגלל פסק הלכה בנושא.

מירב: כן, בגלל נושא של טלטול, איסור טלטול, איסור מלאכה, ובשורה התחתונה הנשים האלה נאלצו להשאיר את זה, ומסתבר שהעבדים והשפחות, כפי שמתאר הטקסט, גנבו, זאת אומרת, המשרתים בבית גנבו את הרכוש, את המפתחות, עוד ידעו איפה המפתחות, פתחו את הארגזים. ופשוט גנבו, הסיפור הזה נמשך די הרבה זמן, נמאס להם.

אמנון: על איזה תקופה אנחנו מדברים מירב?

מירב: אנחנו מדברים על המאה, הטקסט הספציפי הזה מדבר על המאה ה-12, בצפון צרפת, באזור של תרווה וסביבותיה, שמפניה של היום.

אמנון: קהילה יהודית בן.

מירב: הקהילה של רש"י ותלמידיו, ומה שמרתק זה הנשים עושות לזה סוף, גם כי זה שיותר שבאחריות שלהן ויש פה טענה נוספת, זה כנראה מעבר לרכוש אישי, יכול להיות שמדובר פה ברכוש של מלוות בריבית בתוך, ומדובר פה במשכנות שהיו באחריותן, אז יש פה גם סיפור מעבר, השורה התחתונה היא שהנשים האלה צריכות למצוא פתרון, והן מוצאות פתרון, בזה שהן מחליטות, הן פונות לצורפים, ומבקשים לעצב להן מפתח מכסף, ומזהב, והופכות אותו למפתח, תכשיט בגד שהן מצמידות לבגד שלהן, זאת אומרת שהן חושבות גם על הפתרון ההלכתי, אין סיכוי שאישה תחליט באמצע בית הכנסת לשלוף את המפתח, כי היא הפכה אותו לסיכה, שבעצם מחזיקה באזור הצוואר את כל הבגד, הבגד של ימי הביניים לא היו בו כפתורים או רוכסנים, הוא הוחזק על ידי סיכה מסוג כזה, אז אין שום סיכוי שבטעות תשכח, או ואז הן בעצם מוצאות פתרון הלכתי, ואם אנחנו מיד מחפשים את התגובה של הרבנים, הרי האנשים החליטו, התגובה של הרבנים היא מאוד מעריכה ומאשרים, והם הופכים את זה גם להלכה מחייבת.

אמנון: הלכה היא מה שמותר לענוד תכשיט שבת.

מירב: מותר לענוד את התכשיט הזה בשבת, ומותר ללכת אתו, לצאת אתו, ואפילו אנחנו רואים שבמשך גם מאות שנים, הרבנים מקפידים לומר כמנהג הנשים, אנחנו לא נסטה, לא ניתן אישור לשים מפתח בשום מקום אחר, וזאת אומרת, שיש פה עוצמה להחלטה של הנשים, גם בעיני הרבנים, וזה לא רק במקום הספציפי שזה בו קרה, אלא גם אחר כך, המקום שלהן מוזכר כמי שקובעות מציאות שהופכת אחר כך להלכה, עד היום דרך אגב, המפתחות האלה משמשים, רק שהיום הם עברו כל מיני גלגולים, היום מחברים מפתח רגיל לשרשרת כסף, דרך אגב, גם הנשים עשו את זה בימי הביניים, וככה הופכים את זה לתכשיט, ככה הופכים את המפתח לתכשיט, ואפשר לצאת אתו היום גם בשבת, ולא פעם בהרצאות ניגשים אלי בסוף הרצאה אנשים, אומרים: אני הולך בשבת עם המפתח ככה, כי אין תחום שבת, זה תמיד מרגש לראות כמה זה רלוונטי, וגם למציאות היום, ורק פשוט לא יודעים שנשים קבעו.

אמנון: אוקי אז מהדוגמאות, מהדוגמה שהבאת, המרתקת, אפשר בעצם להרגיש שאת עוסקת בתוך התחום מחקר הזה בחפצים, אבל החפצים הם מעניינים אותך בהקשר של היחסים החברתיים, כלומר מה הפונקציה שהם משמשים לטובתה, מה הערך שלהם בעיני בני החברה, מתי מותר לעשות מה איתם, את בעצם מה שבסוף מעניין אותך זה היחסי כוח בתוך הקהילה, זאת אומרת, לא החפצים כשל עצמם, הם רק הדרך שדרכה, דרך הייחודית והחדשה, שדרכה את מנסה להבין מחדש כל מיני מערכות יחסים. אני צודק כן.

מירב: נכון, אבל יש פה גם את המפתח, כי מצאתי אחד כזה, והוא עד היום המפתח היחיד שנמצא פיזית, והוא נמצא במוזיאון קלוני, רק שהוא הגיע הנה פה אולי להתייחסות, בהבדל לבין היסטוריון לבין אוצר במוזיאון, או ארכיאולוג אנתרופולוג.

אמנון: ביחס שלו לחפץ את מתכוונת.

מירב: לאותו חפץ כן, כי החפץ המפתח הזה היה קיים, הוא נמצא באוצר קולמר בשנת 1883, על ידי משפחת הובא למוזיאון קלוני, המוזיאון הלאומי לימי הביניים של צרפת בפריז.

אמנון: כל המקומות האלה בצרפת מה שאת מזכירה כאן.

מירב: כן קולמר היום היא חבל אלזס, והקלוני נמצא בפריז, והובא על ידי בן משפחה ב-1923 כל האוצר הובא למשמורת בעצם למוזיאון קלוני, מאז זאת אומרת הוא קוטלג, הוא צולם, אנחנו

יודעים אליו, הוא מופיע, אבל הוא מעולם לא חשבו שיש לו איזושהי משמעות, והוא בעצם היה בתוך המחסן, ועד שב-2014, שאני באתי ואמרתי, רגע איפה המפתח, זה בעצם, אם לא הפריט החשוב ביותר באוצר, השני לפחות אחריו. יש טבעת מאוד יפה ומיוחדת, הם לא ידעו על מה אני מדברת, כי מבחינת אוצרות זה סתם מפתח, אבל מבחינת ההיסטוריונית שבאה ושואלת, זה מפתח שהוא מעוצב בצורה מיוחדת, הוא עשוי כולו מכסף, וגם נמצא שמה הסיכת כסף שסגרה אותו בתור תכשיט, זה למשל הם לא ידעו מה לעשות עם הסיכה, אז זה ההבדל בין חפץ שמגיע למוזיאון, ומקוטלג על ידי אוצרים, הוא נחקר על ידי מי שצריך לחקור אותו כחפץ, לבין הסיפור, פתאום הוא פתאום, הוא הפך להיות חלק מאוד משמעותי מסיפור, והיום הוא הכוכב של התערוכה, הוא דרך אגב נוסע בכל רחבי העולם, כמו שצריך כן.

אמנון: כמו סלב, כן אז אנחנו מבינים ממה שאת אומרת, שבחפצים מגולמים לא רק מערכות יחסים חברתיות, אלא גם רעיונות וערכים וכל מיני דברים שהם הרבה יותר מופשטים, כלומר החפץ הוא מאוד מוחשי, אבל הוא מגלם בתוכו, והוא מרמז לנו, כל מיני דברים שהם מופשטים במידה רבה. זה דבר אחד, ומה שעוד עולה בדעתי כשאני מקשיב לך, זה כמה הדגש הזה, שאת ואחרים שמים במחקר על תרבות חומרית, הוא באיזשהו אופן הולך נגד המגמות בנות זמננו, שבהם חפצים זה משהו שמשמשים וזורקים, מה שנקרא. כן בעבר דברים היו נשמרים הרבה זמן, היום אוקי משהו מתקלקל, אנחנו או משהו לא משרת אותי בדיוק כמו שאני רוצה, אני עובר כבר לדור הבא, זה קורה עם פלאפונים, זה קורה עם מכוניות, זה קורה עם כל דבר, אבל כמעט אז יש פה איזה מין, והדבר השני הוא, שאנחנו עוברים יותר ויותר לדיגיטציה, ואת דווקא בעולם הזה שבו אנחנו עוברים טכנולוגיזציה ודיגיטציה, דווקא מתמקדת בדברים שאפשר לגעת בהם, ולראות אותם, את המקור שלהם, וכן הלאה, כלומר, ואז מעניין אותי רגע שתתייחסי למתחים האלה.

מירב: כן, הנה זה. דרך אגב זה מתח שאני חושבת שהרבה חוקרים נמצאים בו היום, מאז שעשו את המפעל הנפלא, שבאמת כל כתבי היד זה של ימי הביניים היום סרוקים לתפארת, ואפשר אבל לא אז זה היה בדיוק העניין, של לא זה יכול לשלב לשרת שלב מאוד ראשוני במחקר כן.

אמנון: לא. מבחינתך זה לא מספיק כלומר לשבת בבית במחשבך, ולראות את הצילום של הדבר.

מירב: זה לא מספיק, כי אם אני מתייחסת לכתב היד כאל חפץ, אני חייבת לראות אותו, אני יכולה לתת דוגמה למשל שישבתי על 2 ספרי הלכה, שהם בעצם הבסיס שעליו נבנה אחר כך "שולחן ערוך", ספרי החוקים במקרה הזה, זה ספר מצוות קטן, וספר מצוות גדול. גם הם כמובן בתחום שלי, בצרפת בימי הביניים, אני עד לרגע שלא הביאו בפני, ישבתי בפריז בספריה הלאומית הצרפתית, במקום שבו נמצאים כתבי היד, ועד שלא מביאים את זה תמיד בארגז סגור כזה, אז יש מין מתח, כשאני פותחת, אני לא יודעת מה נראה, ואז בקשתי ספר מצוות קטן וספר מצוות גדול, כשאני בכלל התכוונתי להתייחס לטקסט ולקרוא, ואז יצא ספר קטנטן, שהוא ספר מצוות קטן, וספר מצוות גדול הוא גדול, הוא פיזי...

אמנון: פיזית כבד גם אולי.

מירב: ואז אני מבינה, והוא גם מאוד כבד, ואז אני מבינה מדוע היה צורך להפוך לקצר, עכשיו זה לא רק צורך כדי שזה יהיה קל יותר לקרוא, אלא גם פיזי ניתן לשאת את ספר המצוות הקטן, ולכן דרך אגב, אם התייחסנו לספר שעובר בין הדורות, על ספר מצוות קטן יש הרבה יותר הערות, שנכתבו על ידי, לאורך הדורות, כל פעם הוסיפו הערה, וכל פעם עכשיו יש עוד מחקר, שעכשיו נעשה פרספקטיבה אחרת של מחקר, על הספרים עצמם, גם לראות איזה טקסט היה בשימוש רב

יותר, מה היה יותר מעניין את האנשים בתקופה שהשתמשו, זה דף שרואים עליו יותר כתמים של שעווה, וזה נגיעות, זאת אומרת החפץ עצמו, הספר עצמו, יכול לספר סיפור מעבר לטקסט שלו, וזה חשוב לא פחות מהטקסט.

אמנון: כן, אז זה מעלה בדעתי קצת את ההבדל בין האינפורמציה שאנחנו שואבים, כשאנחנו מלמדים ולומדים בזום, לבין האינפורמציה שאנחנו יכולים לקבל שאנחנו פנים אל פנים נגיד, אז כן כל ההיבט הזה אני רוצה שנעבור, שככה תיאר את המחקר באופן כללי, תחום המחקר, והמחקר שלך קצת, ואשמח שנדבר קצת על איך זה משמעותי בהקשרים של כאן ועכשיו לדעתך, מה זה, מה זה עושה בעצם, איך זה רלוונטי לחיים שלנו, מעבר למי שמתעניין בתחום כמובן, אבל כל אחד ואחת מאיתנו, איך המחקר הזה בתרבות חומרית, בתוך ההיסטוריה יכול לשנות את החיים שלנו עכשיו?

מירב: אני יכולה לתת מספר דוגמאות, אחת, זה באמת אם אנחנו מתייחסים להיבט ההלכתי, אז אנחנו גם בדוגמא שנתתי של מפתח, זה הפכה להיות הלכה, והיום עושים בעצם פרקטית, משתמשים בהלכה להבין שנשים בעצם עומדות מאחוריה, ורבנים נתנו מקום של כבוד למציאות שהם הכתיבו, וזה משהו שיכול ללמד אותנו, של מקום של נשים עכשיו מעבר ... אמנון: לשנות את התפיסות, כי אני באמת מחדד לשנות את התפיסות, על מה התפקיד של נשים, לא היו רק כלי פסיבי ש...

מירב: כן, מעבר לזה, כן לא ממש לא, ממש לא, אבל אני מתייחסת לתקופה מסוימת, ולמקום מסוים, אני כמובן היסטוריונית של מקום, לתקופה, ולא רוצה לשאת פה הצהרות מעבר לזה, אבל אם הן עשו את זה, אז והתאפשרה להם האפשרות הזו, וחכמי ההלכה אפשרו להם את זה, אז סרקן נותן מקום למחשבה, עכשיו מעבר לזה כשאני מתייחסת לתרבות חומרית, לטקסט עצמו, ובטקסט עצמו מדברים על נשים שטבלו עם כל התכשיטים עליהן, ועם הבגדים עליהן, וזה סותר את המהות של טבילה במקווה, אנחנו מדברים על טבילה במקווה.

אמנון: במקווה כן לא על טבילה נוצרית.

מירב: והן עשו את זה, ואישרו להם את זה, היום לא, אז גם בהחלט מעורר, יכול לעורר תהיות. אמנון: אבל אני רק עוד אדגיש ואומר, היום, לא בטענה שכך נהוג וכך היה נהוג מימים ימימה, ואת בעצם מראה לא בהכרח ההיסטוריה הייתה דינמית, וזה לא תמיד היה כך ...

מירב: נכון, יש דינמיות, יש התייחסות שונה, בתקופות שונות, להתנהגויות של נשים, למנהגים של נשים, כן חשוב לדעת, חשוב להכיר את ההיבט הזה, אני יכולה לתת גם עוד דוגמה, לא מתחום התכשיטים, מתחום המבנים, אנחנו למשל הטקסט, שהטקסטים מדברים על בית כנסת של נשים, בימי הביניים, אבל לצורך העניין, כאשר מגיעים לבית כנסת בגרמניה, למשהו שנחשף בחפירות, מגלים דבר שתמיד, זה שזה תמיד תרגיל מרתק, שאני עושה עם סטודנטים, אני מבקשת שיסתכלו ויגידו לי איפה נמצאת עזרת נשים למשל, הם אף פעם לא מבינים שהם רואים בית כנסת זה לחלוטין בגודלו של נשים, שהוא צמוד לבית כנסת של גברים, מכיוון שהתרגלנו לחשוב שעזרת נשים הייתה מאז ומעולם, לא היא לא, ולא רק שלא, אז הנה למשל הטקסט מדבר על בית הכנסת של הנשים בימי הביניים.

אמנון: הטקסט שאומר המחקר ההיסטורי או הטקסט הראשוניים שאת מדברת איתם?

מירב: לא, הטקסטים ההלכתיים מדברים של זה, אבל איך פרשו היסטוריונים, כן אז היה מין כוך קטן באיזשהו מקום נידח, אבל פתאום כשהם מגלים את הדבר הזה, זה לא כוך זה לא נידח, זה שווה בדיוק בגודלו בדיוק בית הכנסת, הוא זהה של הנשים צמוד, אז כן הנה סיפור שמספר המבנה, שלמרות שהיו לנו טקסטים, ולמרות שזה נכתב בטקסט, הנה אפשר היה לפרש את זה ב-1001 דרכים, אבל הנה כשזה מול העיניים שלנו, אין פה יותר מידי מה הפירוש, הוא הפירוש נהיה קטן, ולמעשה המבנה מדבר בעד עצמו.

אמנון: בשיחה מקדימה שלנו, הזכרת גם ממצאים שמעידים על יחסים מאוד יותר, בואי נגיד היברידיים, בין הקהילה היהודית לקהילה הנוצרית, או בין הסמלים היהודים לסמלים הנוצרים, מאשר מה שמקובל לחשוב, בעקבות המחקר על התרבות החומרית. את יכולה להגיד על זה מילה?

מירב: כן, במחקר האחרון באמת שעסקתי בו, עסקתי במשכנות שקבלו יהודים, והם קבלו כמובן מאחרים יהודים, היו מלווים בריבית בעיקר בגלל האיסור על כנסייה. בשלב מסוים אסרה על נוצרים לעסוק בהלוואה בריבית, ולכן תמורת הלוואות הן קיבלו משכון, עכשיו הכול הם קיבלו, הם קיבלו צלבים במנזר, אם היה צריך, אם הכנסייה הייתה צריכה קיבלו הכול, כולל כלי קודש, עכשיו פרופסור יוסף שאץ מילר כתב על זה ספר, והביא דוגמאות נפלאות, אני גיליתי במחקר הקטן שלי, שתכשיטים הם גם קיבלו, ותכשיטים של צלבים, ואיקונות, וגם שמריה מופיעה עם ישו.

אמנון: קיבלו כמשכון בעצם.

מירב: כן, קיבלו כמשכון, ובמקרים שבהם לא נפדתה הלוואה, ולא החזירו את המשכון, אז זה נשאר בבעלותם, והם התחילו ללכת איתם, כי במקרה הזה עדיפה האופנה על פני ההלכה, ובאופן, אותי זה כבר לא מפתיע האמת, גיליתי חכמי ההלכה בצרפת ובגרמניה, של המאות ה-12 וה-13, מאשרים בצורה חד משמעית וברורה, ללכת עם התכשיטים האלה, ודרך אגב לא רק נשים ענדו, גם גברים, אז פה אין פה עניין מגדרי לנשים, אלא בכלל התייחסות לאופנה יותר, הן רצו ללכת לפי צו האופנה, ואם צו האופנה כלל תכשיט שיש עליו צלב, אז לא מתייחסים אל הצלב כאל חפץ פולחני, אלא כאל פשוט אובייקט עיצובי, וזה נחטף בצורה כל כך יפה, לידי הרבנים, שזה זה תמיד משמח לראות את האינטראקציה.

אמנון: וזה משהו שבעצם אפשר היה לגלות, או גילו בפועל רק בעקבות ההתעמקות בחפצים?

מירב: כן, כי אני הלכתי לחפש, אני כבר עכשיו הולכת לחפש את התרבות החומרית, מה שהגעתי אליו במקרה, עכשיו כבר לא מקרה ו...

אמנון: אז זה מדהים, אני חושב, כי זה מספר לנו כמו הדוגמה הקודמת, גם שנתת על איזושהי גמישות יומיומית פרגמטיות מסוימת בחיים, שהיא מנוגדת באיזשהו אופן, חלק מהנרטיב, שבו מספרים לנו על עבר, שבו היו קהילות יהודיות מבודדות לחלוטין מהחברה הנוצרית, וגם מאוד מאוד מקפידות על הזהות המאוד מופרדת, ופה אנחנו רואים איזשהו ערבוב וזליגה, ודברים כאלה, אגב זה היה גם משהו הפוך, או זאת אומרת, בקהילות הנוצריות.

מירב: כן, אז אנחנו פשוט, הנה נקודת המבט של היסטוריה חברתית, אנחנו מסתכלים על חברת מיעוט במקרה הזה, חברה יהודית שחייה בתוך עיר, העיר קטנה החברה הזאת, לא מבודדת, היהודים העדיפו, מטעמים כמובן של נוחות ופולחן, לגור אולי באותו רחוב, או עם העיר הייתה קצת יותר גדולה, אז הם העדיפו במספר רחובות, לא חייבו אותם, הרבה פעמים גם נוצרים חיו לצורך

העניין ברחוב הזה, זה לא, אין פה איזה הפרדה מוחלטת, ובתור חברת מי שקבוצה קטנה, שתחשוב על קהילה ביסוד הגודל של מקסימום 100 איש בעיר, יחסית גדולה, הם צריכים להתפרנס עכשיו, זה לא עובד להתחיל להיות עם איזשהו עיקרון של בידוד מבחינה סוציולוגית, הסיפור הזה לא יכול להתאפשר ולכן...

אמנון: גם מבחינה כקפיטליסטית, לצורך העניין, כלומר אם אתה רוצה להצליח,

מירב: הם עכשיו, הם מצאו דרכים הלכתיות, כדי כן, ניישב את זה עם הלכה, נמצאו דרכים, אבל בשלב מסוים, ככל שהמחקר בתרבות חומרית מעמיק, אנחנו רואים תופעה שהיא מאוד הגיונית מבחינה חברתית, בסוף הלכו לבעל המקצוע הטוב ביותר, ואם היהודי היה צריך לעצב את המזבח בכנסייה, כי הוא היה בעל המלאכה הטוב ביותר, אז פנו אליו, ואם למשל, נזירים פרנציסקנים היו צריכים לכרוך את הספר שלהם, הם חיפשו את הכורך הטוב ביותר, ואם הוא היה יהודי, אז היהודי עשה את זה.

אמנון: וראשי הקהילה והרבנים הסכימו להתנהלות הזאת?

מירב: כן הם נותנים, הם נותנים היתר, והם נותנים גם הסבר, הלכתי באיזה אופן, אפשר לא להתייחס אל זה כאל בעיה, או כאל פגיעה בהלכה, מתוך הבנה שהחיים, הם צריכים לחיות בתוך חברת הרוב הזו, ושוב אני מדברת גם על סדר גודל פיזי, איך נראית העיר הימי הביניימית, איפה פיזית היו, מה הגודל של קהילה, זה עוזר לנו מאוד להבין את המלך, החיים הזה עכשיו, אם נתייחס גם לנשים היהודיות, שבפרקטיקה, במנהגים שלהם, קובעות בעצם משהו שאחר כך הרבנים הופכים אותו להלכה, אז גם צריך לשאול מה מעמד הנשים, מי הן נשים מאוד חזקות מאוד משמעותיות מבחינה כלכלית, הרבה מאוד מלוות בריבית הבנקאיות, אז אי אפשר לא להתייחס למה שהן עושות.

אמנון: אז אנחנו מגלים מהדוגמאות שלך, שבעצם המחקר הזה בתרבות חומרית, לאורך ההיסטוריה, יכול לפורר, או לפחות קצת לעדן דיכטומיות, שאנחנו נוטים לחשוב באמצעותן על יחסים בין קבוצות, בין אם זה בין יהודים ונוצרים, בין אם זה בין גברים לנשים, אני מניח שאפשר לחשוב על עוד דוגמאות, אז מעניין מאוד, זה בעצם החיים עצמם שיותר חזקים מכל הרעיונות הגדולים האלה, של שהם מחלקים לנו את ההיסטוריה לקטגוריות מאוד ברורות, אז זה דבר שעולה מאוד חזק בזכות, הסברת את זה מאוד מאוד יפה, אני רוצה לשאול אותך עכשיו, על הנושא של ההוראה, כי לא ציינתי את זה בהתחלה, פעם גם היית מורה בבית הספר, אילו שנים, והיום את מלמדת במוסדות אקדמיים, מה עושים עם הנושא הזה של תרבות חומרית, איך את מלמדת אז, איזה איך מעבירים את זה היטב לסטודנטיות וסטודנטים?

מירב: אז קודם כל, גם במבואות שאני מעבירה, אני משתדלת מאוד להביא כמה שיותר תרבות חומרית לתוך המבוא, שנראה כביכול מאוד,

אמנון: המבואות הרגילים הכלליים,

מירב: המבואות האקדמיים כן, אבל יש לי קורסים ספציפיים, על שבעצם כמעט בכל קורס הבחירה שלי עוסקים בתרבות חומרית, ואז כל שיעור מתייחס, או לטקסט שעוסק בחפץ, או בחפץ, ודרכו אנחנו מגיעים תוך שאילת שאלות, אנחנו מגיעים לסיפור, חוץ מזה אני מאוד אוהבת לעשות מרתונים, ולעלות את הסטודנטים במשך 3 4 ימים, כל יום אנחנו עולים על האוטובוס לכיוון אחר, מבקרים במוזיאונים, נפגשים עם יוצרים ויוצרות, כדי להבין גם את ההיבט, קודם כל לפגוש את

החפצים פיזית, ויש לנו בארץ חפצים היסטוריים, שרלוונטיים לסיפורים שאני רוצה לספר, וגם מרתק לשמוע את עבודת האוצרות, את הגם את הצד של צדדים נוספים, שמישהו עוסק בחפצים, וחוץ מזה, אנחנו משתדלים בכל פעם להגיע פיזית, לאם אני מדברת על היסטוריה, אני מלמדת היסטוריה דרך בירה, זה גם לצורך העניין לפעמים בבקבוקי בירה, ואז אנחנו מגיעים לפאב פעם בסמסטר זה גם...

אמנון: אז את אומרת שהתרבות החומרית נוגעת גם למזון ולשתייה, ולדברים שאנחנו צורכים לתוך הגוף שלנו, אז סיפרת לי שיש לך קורס, שנקרא מ"הפאב לצלחת" אז זה ממש מרתק אותנו, או אולי לא מרתק אותנו מהמפתחות האלה, ואנחנו עוברים לאיזשהו עולם אחר,

מירב: לא, זה אותו עולם בדיוק.

אמנון: זה אותו עולם בדיוק. אז תסבירי ספרי לנו קצת על הכול.

מירב: כי הקורס הזה נפתח בבקבוק בירה, שמוביל אותנו בשעה וחצי, לא ממש לא, אפילו לא צריך להתפתל בשעה וחצי, הזו זה גם חושף, זה בקבוק שהלוגו שלנו נקבע בימי הביניים ו

אמנון: על איזה בקבוק אנחנו מדברים עכשיו?

מירב: טוב, זה אני צריכה זה סודות לא.

אמנון: אה, אוקי את לא חושפת הכול פה.

מירב: כן, אבל כמעט כל בוא נאמר כך, כמעט כל בקבוק בירה, שיש אפילו היום בכל סופר, לשמחתי פה בארץ, הלוגו שלו חושף סיפורים מימי הביניים, והרבה פעמים זה סיפורים של נשים מימי הביניים, אז על זה הקורס, חלק מהקורס.

אמנון: נשים מעורבות ביצור בירה בימי הביניים.

מירב: מעורבות בהקמת מנזרים, והרבה פעמים סיפרו על נס או הסיפור שקשור להקמת המנזר, מופיע על הלוגו של הבירה, עכשיו מדובר בבירות אירופאיות כמובן, וכן אפשר דרך בקבוק, דרך לוגו של בקבוק בירה, ללמוד היסטוריה שלמה של מאות שנים באירופה, החל מימי הביניים דרך המהפכה הפרוטסטנטית, שהחריבה כל כך הרבה מנזרים, להגיע למהפכה הצרפתית שהחריבה כל כך הרבה מנזרים בצרפת, המהפכה הפרוטסטנטית החריבה הרבה מנזרים בגרמניה, ובעצם הלוגואים האלה מספרים לנו את הסיפור הזה.

אמנון: אוקי ואת מרגישה שהפרספקטיבה של התרבות החומרית, היא הפרספקטיבה שמתווספת להיסטוריות אחרות, או שהיא מחליפה את ההיסטוריות האלה, איך הן חיות ביחד? אם אני חושב על היסטוריה אינטלקטואלית למשל, את רואה בזה משהו שהוא משתלב, או משהו שהוא צריך לבחור?

מירב: לא, בוודאי שמשתלב, רק מהשיחה שעשינו פה, הבנו איך מחקר שמתחיל בתרבות חומרית, יכול להשפיע על רעיונות, על תפיסה של רעיונות, לשנות תפיסה של רעיונות, ואני לא, אני חושבת שאנחנו כל חוקר, בכל דיסציפלינה, הוא חלק מפאזל, ואנחנו יוצרים פה סיפור אחד שלם, ואנחנו חייבים שיהיו לנו תחומים שנראים בהתחלה אמנם מנותקים, אבל הם לחלוטין אני רואה אותם משיקים.

אמנון: והם משלימים גם כן.

מירב: וגם משיקים, וגם משלימים, ואנחנו טוב שיש לנו דיסציפלינות שונות, ושיטות מחקר שונות, כדי להשלים את התמונה המלאה.

אמנון: סיפרת לי קודם, בשיחה המקדימה שלנו, על תרגיל שאת נותנת בעצם בכיתה, לכל סטודנט, סטודנטית, לבחור איזשהו חפץ, ודרכו לעשות חקירה, את יכולה לתת איזה דוגמה או 2, לגבי דרך ההוראה הזאת, איך לאיפה הגיעו סטודנטים שבחרו באיזשהו חפץ, מה הם גילו?

מירב: אני יכולה לספר דף סיפור על מכתש ועלי, שיש הרבה בתים בהר.

אמנון: איזה מה אמרת מכתש?

מירב: כן זה מין נחושת, בדרך כלל יש את זה, יש בכל בית כמעט, של מי שהתרבות החומרית שלו נשארה, למשל אם אני תמיד אומרת, כשאני מבקשת עבודה כזו למשל, יהודים שמוצאם באירופה, לא נשארה להם הרבה תרבות חומרית, לצערנו הרב בגלל מלחמת העולם השנייה, אבל למשל היה סטודנט שמוצאו ברומניה, שהיה בבית, בשביל זה היה בבית שלו, והייתה סטודנטית, שמשפחה שלה היא אחת מארצות צפון אפריקה, ואז איך זה קשור, כן הם גילו שבעצם, דרך זה הם גילו שהמשפחה היא בעצם שלו, כן הייתה חלק פעם מתוך אימפריה עותמאנית, ולמשל החפץ הזה,

אמנון: דרך החפץ, שהוא היה משותף ל-2 הקהילות בצפון.

מירב: כן, בבית שלו ובבית שלה, כי אני אמרתי תחפשו אפילו בבית חפץ, ואז הוא בא עם זה, אומר יש את זה, רגע אבל איך לרומנים יש את זה? לא אמור להיות,

אמנון: זה חפץ אבל בעל סממן, הוא מזוהה עם יהודים לא?

מירב: לא, ממש לא, ממש לא, אבל הוא מזוהה עם אזורים מסוימים, שמי יודע אולי יעשה את המחקר הבא, ויגלה שדווקא לא, ואולי זה היה גם באזורים אחרים, פשוט לא נשאר לנו כדי ש, ואז הוא גילה דרך זה, שהמשפחה שלו בזכות החפץ הזה עברה גלגולים, ובעצם קרובה יותר למשפחה שלה, מאשר מה שהוא חשב.

אמנון: זאת אומרת הם היו לפני רומניה, ומקומות אחרים כנראה.

מירב: כן, וזה חפץ עתיק, בן מאות שנים, שעובר במשפחה, לכן הוא לא ידע, פשוט ראה את זה שם על המדף וככה זה התחיל.

אמנון: עוד דבר אחד שרציתי ככה לשאול עליו בעצם, החקר של החומר הוא יכול גם הרבה פעמים, זאת אומרת זה משהו שארכיאולוגים כמובן משתמשים בו, כדי לתארך נכון שכבות, כדי לנסות להבין בעצם לאיזה תקופה שייך כל דבר, ולי בראש ככה עולה בדעתי, איזושהי, ראיתי לאחרונה סדרה שנקראת ל"זייף את היטלר", אני חושב משהו כזה, על הפרשה המפורסמת שגילו כביכול את יומני היטלר בשנות ה-80 בגרמניה, ולאחר הסנסציה שזה פורסם בעיתון "שטרן", בעצם גילו שמדובר בדפים שהתחילו לייצר אותם רק בשנות ה-50, כך שזה לא היה יכול להיות, אז יש לנו פה גם תועלת שימושית, לפעמים מה שנקרא, כשאנחנו עוסקים בחומר מאירה לנו כל מיני דברים.

מירב: אני יכולה לספר משהו, אם הזכרת נייר, אני יכולה לספר משהו שאני גיליתי בספרייה הלאומית בפריז, שאני ישבתי וחקרתי ספר, ובאיזשהו שלב הבנתי שמדובר בנייר, ואז כל התאוריה על הספר קרסה, מכיוון שהשאלה היא מתי נכנס הנייר לאירופה, ואז גיליתי שאני חוקרת ספר, שיכול היה להיות אולי הכי מוקדם במאה ה-13, וזה משנה את כל הפרספקטיבה על מה שכתוב בו.

אמנון: זה פיתוחים של השנים האחרונות, שיכולים למצוא את ה, לדייק בצורה כזאת, לגבי נגיד סוג הנייר.

מירב: כן, תראה עצם הזיהוי של נייר כנייר, יכול להיות לדעתי גם לעשות קודם, בשאתה מזהה שזה אבל כמובן שזה לא נייר שדומה לנייר שלנו, ולכן לוקח זמן להבין שאתה עוסק בנייר, ולא כי היו גם סוגים שונים של קלף, אבל אם הזכרת את הטכנולוגיה, אז פה כן משהו שלא בזכות הטכנולוגיה, ובזכות העובדה, הנה זה עוד מהלך שהיסטוריונים עשו בנושא של תרבות חומרית, הבינו שיש טכנולוגיה עצומה שהם יכולים להשתמש בה, ואז אפילו סריקות, דרך אגב למשל מצבות, חקר מחקר של מצבות, זה משהו שהתפתח רק בשנים האחרונות, כי רוב המצבות הבלתי ניתנות לקריאה, מצבות מימי הביניים. אז החלטה פתאום, המשך אני אומרת מחלקת ההיסטוריה פנתה, עברה את הדשא למחלקת המחשבים, והחליטו לשתף פעולה, הולידה במקרה למשל של חקר מצבות, סורקים משוכללים, בשימוש בדברים שפיזית לא יכולנו קודם בכלל לראות, וחוף מזה זה רק קצה הקרחון, יש פה שימוש בסריקות על כתבי יד, ואז מגלים שבכלל כל הקטע הזה שחשבנו שהוא נכתב במאה ה-12, וואו איך יכול להיות שבמאה ה-12, לא המחקר הסריקה ומחקר הדיו, גילו שזה נכתב בכלל במאה ה-15, זו תוספת מאוחרת, אבל העין שלנו לא הייתה יכולה לראות את זה קודם, זה משנה את הפרספקטיבה, וזה גם תרבות חומרית.

אמנון: אז הדברים שלך מדגימים מאוד יפה, שהיסטוריה כנראה לא שייכת רק למדעי הרוח, אלא גם למדעי החומר, אם נרצה כדי להבין אותה באמת לעומקה. ד"ר מירב שניצר, המון תודה שהיית איתנו.

מירב: תודה רבה.

אמנון: לפני סיום, אני רוצה להודות לאוהד כץ, שסייע ואפשרו לנו את ההקלטה הזאת כטכנאים וכיועצים, וגם לד"ר מעיין מזור ראש החוג להיסטוריה במכללת סמינר הקיבוצים, שמלווה את כל סדרת הפודקאסט. נתראה בפודקאסט הבא ב"י.